

Н. В. Акімова,

ПВНЗ «Соціально-педагогічний інститут Педагогічна академія», м. Кіровоград

РОЛЬ ТЕКСТУ І КОНТЕКСТУ У ПРОЦЕСІ РОЗУМІННЯ

У статті розглядається роль контексту у процесі інтерпретації інтернет-комунікації. Визначено, що контекст не полегшує розуміння текстів інтернету.

Ключові слова: інтернет-комунікація, розуміння, контекст, текст.

В статье рассматривается роль контекста в процессе интерпретации интернет-коммуникации. Определено, что контекст не облегчает понимание текстов интернета.

Ключевые слова: интернет-коммуникация, понимание, контекст, текст.

The article discusses the role of context in interpretation of Internet communication. It is determined that the context does not facilitate understanding of the Internet texts.

Keywords: Internet-communication, understanding, context, text.

В останнє десятиліття швидко збільшується кількість робіт у сферах психолінгвістики та комунікативної лінгвістики, присвячених проблемам розуміння мови, мовлення, тексту. Вже визначено загальні етапи та механізми розуміння, специфіку рецепції, інтерпретації, кодування/декодування та збереження інформації у мовній свідомості. Проте у більшості сучасних робіт поза межами уваги вчених залишається важливий комунікативний феномен – контекст.

Мета цієї розвідки – визначити роль контексту у процесі розуміння тексту в умовах інтернет-комунікації.

Залежність значень і сенсів від контексту неодноразово підкреслювалася у роботах Л. Блумфілда, А. Гардінера, Л. Єльмслева. Зокрема, Л. Єльмслев максимізував цю думку: «В абсолютній ізоляції жоден знак не має значення, а будь-яке значення виникає в контексті» [7, с. 303]. Проте традиційно в лінгвістиці зустрічається й зовсім протилежна точка зору: «Незалежно від його даного вживання слово є у свідомості з усіма його значеннями, з прихованими і можливими, готовими за першої нагоди спливити на поверхню» [6, с. 14].

Складність визначення ролі контексту пояснюється кількома причинами. По-перше, неоднозначністю терміна: у загальному значенні контекст – це те, що оточує текст. Подібне трактування дозволяє розглядати як контекст і мовленнєвий матеріал, що супроводжує висловлювання (текст), і ситуацію спілкування. По-друге, вивчення ролі контексту у процесі інтерпретації ускладнюється через різні класифікації контекстів. Частіше автори наводять типології, що включають лінгвістичний, соціальний, культурний, психологічний, зовнішній, вертикальний, ситуативний, операційний, глобальний (комунікативний) контексти. Загальної теорії щодо ролі контексту поки що не розроблено.

На думку С. Бурлак, усвідомлення контексту спрощує розуміння, звужуючи перелік потенційних значень до типових у такій ситуації: «слова вживаються у висловлюваннях, а висловлювання – в тих чи інших життєвих ситуаціях, тим самим кількість «контексту» (як мовного, так і позамовного) збільшується» [5, с. 115]. Але в мовленні іноді типові значення трактуються нетипово: «Скажіть, Ви часом не син старого Ковальського?» «Так, син, але що випадково, я чую вперше».

О. В. Косович дотримується протилежної точки зору, вважаючи, що контекст здатен породжувати нові значення окремих лексем: «Функціонуючи у процесі мовленнєвої комунікації, мовні одиниці в тому ж словникові не просто проявляють чи реалізують своє системне, закріплене в мові значення, а й набувають під тиском вузького чи широкого контексту (а також і позамовної ситуації) нові значення чи відтінки. Отже, визначальним у значенні слова є роль контексту: словникове значення задає напрям, – контекст дає більшу частину конкретики. Мовець іде від значення до контексту, а той, хто слухає, – від контексту до значення [9, с. 123]. З цієї тезою важко погодитися, оскільки нові значення, на нашу думку, породжуються інтенцією та свідомістю мовців, поза людиною текст не має значення.

Зарубіжні теорії прагматики (Неографісівська теорія (Bach 1994; Horn 2005; Levinson 2000), і теорія доречності (Carston 2002, 2005; Sperber and Wilson 1995)) узгоджуються в тому, що лексичне значення слова визначити неможливо без контексту, воно зумовлюється ним. Згідно з більшістю прагматистів, контекст дає можливість слову проявити свої приховані потенційні можливості [8]. Основною стратегією при цьому вважається кооперація (за М. Томаселло), тобто прагнення мовця передбачити фонові знання реципієнта щодо висловленого, впевненість у тому, що реципієнта зацікавить таке висловлювання. Подібні тези широко обговорюються в роботах приматологів, де навіть вважаються визначальною рисою людської мови. Якщо зазначені міркування правильні, то спільний контекст є основою успішної комунікації. На доказ зворотнього наведемо такий анекдот: *Вчителька: «А де наш класний журнал?!». Вовочка: «Та що в ньому класного? Ось «Плейбой» - оце так!*

В умовах масової комунікації, зокрема інтернету, передбачити, а тим більше врахувати фонові знання аудиторії навіть конкретного сайту представляється надто складним завданням.

Фахівці з нейрофізіології вважають передумовою розуміння спільний досвід комунікантів: «Феноменальна здатність мови викликати швидке й інтуїтивне розуміння заснована на дії дзеркальних нейронів Мова наділяє нас здатністю викликати в іншій людині відображені образи наших уявлень і завдяки цьому досягати взаєморозуміння» [4, с. 62]. Безумовно, висловлене є одним з чинників розуміння, але навряд чи визначальним. Якби успішність комунікації залежала лише від спільних сценаріїв, то комунікативна практика мала б призвести до зменшення непорозуміння.

Усі ці факти дискусійні, проте вони наближують до висновку про провідну роль контексту у розумінні. Але новітні методи дослідження дозволили підрахувати, що у процесі розуміння ми будемо висновки, спираючись на поняття з тексту (63% інформації), споріднені з ними поняття (9% інформації) та ситуацію спілкування (28%) [1, с. 21]. Отже, розуміння визначається здебільшого мовними чинниками (на 72%). На користь цієї гіпотези свідчить особистий досвід кожного (скільки суперечок закінчується висловлюваннями «ти що не міг це сказати іншими словами», «так би прямо і сказав» тощо). Про це ж твердять і дослідження мови у філогенезі: «спостереження за розвитком мови у дітей показують, що, коли дитина вчиться говорити, окремі елементи граматики вивчаються незалежно один від одного. Так, якщо дворічній дитині запропонувати фразу з вигаданим дієсловом і неправильним порядком слів, а потім попросити вжити це дієслово з іншими словами, вона скопіює і неправильний порядок слів» [5, с. 128].

Особливо зростає значення тексту в умовах інтернет-комунікації, якій властиві гібридність, мультимедійність, використання «смайликів» і специфічних скорочень, насиченість неологізмами, недотримання мовних норм, необмеженість у виборі мовних засобів, схильність до мовної гри, фрагментарність, презентативний характер. Контекст в інтернеті часто не тільки не спрощує розуміння тексту, а навпаки ускладнює його. Наприклад:

«Все не так, ребята. Самые распространенные заблуждения людей» [2 від 30.07.12]. Перше речення є прецедентним текстом, слова з пісні В.Висоцького «Моя цыганская». Подальший коментар пояснює першу фразу, проте текстова частина не узгоджується з зображенням. Встановлення логічних зв'язків між оманю та краном потребує часу, інтелектуальних зусиль та розвинутої уяви. Оскільки омана та кран безпосередньо не пов'язані, то у кожного реципієнта будуть власні асоціації, а, відповідно, й варіанти трактування анонсу.

Не спрощують розуміння тексту і деякі зображення на білоруських новинних сайтах, зокрема:

«Против белорусских властей восстали деревья» [3 від 4.11.12]. Звучний вираз *«восстали против властей»* аж ніяк не передбачає як суб'єкт дерева, та й малюнок з зображенням кількох дерев не містить опору для дешифровки тексту. На українських новинних сайтах теж трапляються такі приклади:

«Корреспондент: Розум, честь і гроші» [10 від 21.10.12]. Зображення трьох молодих людей з мобільними телефонами на голові не корелює з поданим далі новинним анонсом.

Отже, у процесі розуміння інтернет-комунікації користувач спирається здебільшого на текст. Відповідно адекватність інтерпретації в першу чергу залежатиме від якості тексту. Контекст здатен корегувати сприйняття, встановлювати порядок сприйняття тексту, зв'язки з іншими текстами, несвідомі конотації.

Література:

1. Graesser A. C. Constructing Inferences and Relations during Text Comprehension / Arthur C. Graesser, Peter Wiemer-Hastings, Katja Wiemer-Hastings // Text representation: linguistic and psycholinguistic aspects. – Amsterdam / Philadelphia: Benjamins, 2001. – P. 21-26.
2. Lenta.ru Главное [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://lenta.ru/>
3. udf.by – Новости Беларуси [Электронный ресурс] – Режим доступа : <http://udf.by/>
4. Бауэр И. Почему я чувствую, что чувствуешь ты. Интуитивная коммуникация и секрет зеркальных нейронов / Иоахим Бауэр [пер с нем. И.Тарасовой]. – СПб. : Вернера Регена; 2009. – 112 с.
5. Бурлак С. Происхождение языка: Факты, исследования, гипотезы / С. Бурлак. – М. : Астрель: corpus, 2012. – 464 с.
6. Виноградов В. В. Русский язык. Грамматическое учение о слове / В. В. Виноградов. М. Государственное учебно-педагогическое издательство, 1947 г. – 784с.
7. Ельмслев Л. Прологомены к теории языка / Л. Ельмслев // Новое в лингвистике. – Вып. I. – М. : Едиториал УРСС, 2006. – 248 с.
8. Кечкеш И. Слово, контекст и коммуникативное значение / Иштван Кечкеш. – Албани: Университет Штата Нью Йорка [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.albany.edu/~ik692/files/mapyral.pdf>
9. Косович О. В. Вплив контексту на інтерпретацію оказіональних лексичних одиниць / О. В. Косович // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Розділ II. Дискурсознавство. – 2010. – № 7. – С. 123-125.
10. Останні новини України та світу. Корреспондент.net - свіжі новини дня [Електронний ресурс] – Режим доступа : <http://korrespondent.net/>